

Meer vlinders dankzij vrijwilligers!

Tekst:
Mark Zekhuis
Landschap Overijssel

In de provincie Overijssel zijn veel vrijwilligers betrokken bij natuurbeheer. Veel van deze mensen werken onder de vlag van de 'Vliegende Brigade'. Onder de coördinatie van Landschap Overijssel worden deze enthousiaste vrijwilligers ingezet voor diverse werkzaamheden als plaggen, snoeien, kappen van hakhout, berkjes trekken uit de heide, enzovoort. Door de extra inzet van deze mensen profiteren veel kwetsbare planten diersoorten van het behoud van geschikt leefgebied. Hieronder worden de effecten van vrijwilligers voor twee bijzondere vlinders, het gentiaanblauwtje en de aardbeivlinder, beschreven.

Gentiaanblauwtje

Blauwe Brigade

In 2001 werd door De Vlinderstichting en Landschap Overijssel de Blauwe Brigade opgericht. Dit is een groep deskundige vrijwilligers die kleinschalige beheermaatregelen uitvoeren op de groeiplaatsen van klokjesgentianen. Kleinschalig plaggen, maaien, bekalken en opslag verwijderen zijn nodig om klokjesgentianen te laten kiemen en uitbreiden. Hiervan profiteert het gentiaanblauwtje. Hierbij wordt rekening gehouden met de aanwezige knooppieren en zaadplanten. Deze aanpak is succesvol want op bijna alle plekken hebben de klokjesgentianen zich vermeerderd en worden nu door gentiaanblauwtjes eitjes afgezet op deze nieuwe groeiplaatsen (Zekhuis & Ketelaar 2004 en Wallis de Vries 2007).

Varviksveld

In 2002 is er kleinschalig machinaal geplagd op het Varksveld, een nat heideterrein in particulier bezit in de omgeving van Enschede. In 2003 hebben vrijwilligers van

Henk Bosma

Klokjesgentiaan met eitjes.

de Blauwe Brigade hier aanvullend geplagd rondom de laatste tien klokjesgentianen. Dankzij deze maatregelen bloeien tegenwoordig weer tientallen klokjesgentianen op de plagplekken. Op het heideterrein kwam het gentiaanblauwtje niet voor, wel op de Kersdijk. Dit terrein ligt 500 meter noordelijker en is in eigendom van Landschap Overijssel. Hier vliegt nog een kleine populatie gentiaanblauwtjes. We waren aangenaam verrast toen we al in 2006 een vrouwtje van het gentiaanblauwtje op het Varksveld zagen rondvliegen en we ook eitjes op de klokjesgentianen vonden. Dit beestje is dus over het bos en enkele hectares grasland en maïs gevlogen. In 2007 werden wederom tientallen eitjes gevonden zodat we nu dus met zekerheid kunnen spreken van een nieuw vestiging.

Haaksbergerveen

Tijdens het uitzetten van nieuwe plagwerkzaamheden in 2007 voor de klokjesgentiaan in het Haaksbergerveen (Staatsbosbeheer) werden enkele plagplekken met klokjesgentianen van de Blauwe Brigade nader bekeken. We waren zeer verwonderd toen we op een plant meerdere eitjes van het gentiaanblauwtje vonden. Deze soort had hier namelijk al jaren niet meer gevlogen. Het gentiaanblauwtje zal waarschijnlijk afkomstig zijn van de populatie van de Harrevelderschans (Natuurmonumenten). Dit is een heideterrein dat hier hemelsbreed zo'n 600 meter ten noorden van ligt. De vlinder was dus over het bos en de Buurserbeek gevlogen.

Dispersieafstand

Het gentiaanblauwtje kennen we als een honkvaste vlinder die op een zeer kleine oppervlakte zijn levenscyclus volbrengt. Uit de nieuwe vestigingen in het Varksveld en Haaksbergerveen blijkt dat deze fragiele vlinders toch meer in hun mars hebben dan we dachten. Hemelsbreed hebben bevruchte wijfjes of een wijfje en mannetje minimaal zo'n 500 tot 600 meter afgelegd. Dat ze dan ook nog die paar blauwe bloemkoppen tussen de pollen pijpestro kunnen vinden mag een wonder heten. In het beschermingsplan Gentiaanblauwtje (Wallis de Vries 2003) wordt 800 meter genoemd als de grootste afstand die bekend is van de verspreiding van dit blauwtje.

More butterflies thanks to volunteers!

Since 2001, many volunteers have been helping with small-scale nature management in the province of Overijssel. This involves turf-cutting, uprooting birch seedlings, pruning and coppicing. Vulnerable species have benefitted from the recovery of their habitat. More gentian plants have appeared and *Maculinea alcon* eggs have been found in new sites. Sometimes eggs were found some 600m distant from the nearest population, separated by unsuitable habitat; *M. alcon* is more mobile than at first thought! However, although the number of populations has increased, the numbers of individuals is still declining. The other rare species, *Pyrgus malvae*, has also been seen more often. And land that before seemed to be of little value for nature, is now visited by many vagrant butterflies.

Aardbeivlinder

De Slenk

Niet alleen voor het gentiaanblauwtje zijn vrijwilligers actief, maar ook voor de aardbeivlinder worden door vrijwilligers goede dingen gedaan. Vaak bewust maar ook onbewust. Neem de Slenk in 't Oostermaet bij Lettele. In 1970 begon Hans Grotenhuis samen met de KNNV afdeling Deventer en later ook samen met Natuurwerkgroep De Groene Knoop de bosopslag weg te halen van dit schraalgrasland. Het was helemaal dichtgegroeid met berken en Amerikaanse vogelkers. Later zijn er nog andere, kleinschalige beheermaatregelen uitgevoerd om de overgangen tussen de verschillende typen begroeiing te handhaven en te accentueren. Dat is niet alleen goed voor de aardbeivlinder maar ook voor vele andere insecten. Het terrein, onderdeel van het Oostermaet en eigendom van de Stichting IJssellandschap, was begin jaren zeventig vrijwel volledig dichtgegroeid doordat het gedurende decennia niet als grazige vegetatie werd beheerd (maaïen of beweiden). Toen de vrijwilligers begonnen met hun werkzaamheden waren er volgens Hans amper open stukken meer te vinden. In de werkverslagen van de KNNV staat dat in de periode van 1971-1981 de aardbeivlinder hier al was aangetroffen. Helaas is nu niet meer met zekerheid te zeggen of deze hier al aanwezig was voordat de vrijwilligers dit gebied adopteerden of dat hij het terrein heeft gekoloniseerd nadat het geschikt was gemaakt. Het laatste ligt meer voor de hand. Wat wel met zekerheid te zeggen is, is dat de aardbeivlinder zonder die vrijwilligers hier nooit meer gevlogen had. Tot op dit moment vliegt een gezonde populatie aardbeivlinders rond op dit circa zeven hectare grote schraalgrasland dat door de Stichting IJssellandschap in samenwerking met vrijwilligers beheerd wordt. Medio jaren negentig heeft dit gebied de status van Beschermd Natuurmonument gekregen. Deze status geeft van overheidswege juridische en financiële ondersteuning bij het beheer.

Wecheler Veld

Ten noorden van Deventer en zo'n 8,5 kilometer westelijk van De Slenk ligt een waardevol droog schraalgrasland: het Wecheler Veld. Dit voormalig militair oefenterrein is ook in eigendom van Stichting IJssellandschap. Natuurwerkgroep De Groene Knoop onder begeleiding van Cor Hanekamp voert hier in samenwerking met Stichting IJssellandschap werkzaamheden uit. In 1998 is op circa een halve hectare van het vergraste heideterrein gechopperd (afvoeren van vegetatie en bovenste grondlaagje). Het gevolg van deze ingreep is dat zowel tormentil als klokjesgentiaan zich massaal hebben gevestigd in de verschaalde delen. In aanvulling hierop zijn daarna door de groep van de Blauwe Brigade klokjesgentianen vrijgesteld en verjongingsplekken gemaakt. Volgens Cor houden ze al bijna tien jaar dit heideterrein vrij van bosopslag. In het voorjaar van 2004 ontdekte vrijwilliger Paul Winkel een kleine populatie aardbeivlinders op dit terrein. Dit was een grote verrassing omdat deze soort hier nooit eerder was vastgesteld. Ook nu nog worden jaarlijks spelende aardbeivlinders gezien boven

de tormentil. Waar deze vlinder vandaan komt is totaal onbekend. De Slenk is de dichtstbijzijnde bekende populatie maar misschien is ergens toch een kleine populatie in een wegberm over het hoofd gezien. Deze afstand van nieuwe vestiging voor zo'n honkvaste soort als de aardbeivlinder is ongekend.

Veiliggesteld

We hebben hier enkele mooie voorbeelden van succesvol soortenbeheer door vrijwilligers. Dankzij het kleinschalige en deskundige beheer kunnen kwetsbare soorten toch behouden worden. Sterker nog, zij hebben ervoor gezorgd dat zwervende vlinders die anders verloren waren gegaan in ongeschikt landbouwgebied weer een prachtig leefgebied konden vinden. Gebeurtenissen als deze zorgen ervoor dat deze bijna opgegeven terreinen nu weer de volle aandacht genieten. Beide vlindersoorten zijn sterk bedreigd en de meeste populaties nemen nog steeds af in aantal getelde individuen. Het is daarom ook opmerkelijk dat ze toch nog in staat zijn grote en ongeschikte gebieden te overbruggen en nieuwe plekken te vinden. Sommige dieren zijn dus tot meer in staat dan we ooit hadden gedacht. Als we ze maar een handje helpen.

Met dank aan Kees Hermesen, Hans Grotenhuis, Bram de Jong en Michiel Wallis de Vries.

Literatuur

- Wallis de Vries, M.F. (2007) Evaluatie en uitvoering van maatregelen voor het gentiaanblauwtje in Overijssel. Rapport 2007.044, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Wallis de Vries, M.F. (2003) Beschermingsplan Gentiaanblauwtje 2003-2007. Rapport EC-LNV nr. 2003/23, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 's Gravenhage.
- Zekhuis, M. & Ketelaar, R. (2004) Drie jaar Blauwe Brigade in Overijssel: kleinschalige aanpak werpt de eerste vruchten af. Vakblad Natuur, Bos & Landschap 1(8), 2-5. ●

Hans Grotenhuis

Kleinschalig plaggen loont!